

127

35871

2f

1874 1875

B.P.U.P.

1874 1875

1874 1875

1874 1875

№ 1

ԼՈՐԴ ԲԱՅՐՈՆ

Ե Ր Ա Զ Ը

3587/1858

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԽԱՆ ՄԱՍԵՅԱՆ
(1894)

Սոյն գրքոյկից տպագրուում է 1000 օրինակ, որից գոյացած հասոյթը
նուիրուում է Վանաճի Սուրբ Մինաս եկեղեցուն:

ԹԷԶՐԱՆ
ՏՊԱՐԱՆ «ՄՈՂԵՐՆ»

Հայրենասիրական հանձնարարություն

Պեթյ

1934, հունիս.

ԲՏՀԲ

ԱՌՈ ԱՌԱՍՆԻՄԱՆ
1960
ՆԱԲ - ՋՈՒՆԱ

Լ Ո Ր Դ Բ Ա Յ Ր Օ Ն Ի

Ե Ր Ա Ջ Ը

I

Երկու էութիւն ունի մեր կեանքը.
Եւ քունն էլ ունի սեպհական աշխարհ.
Մի սահման է դա այն բաների մէջ,
Որոնց թիւը կերպով մենք անուանում ենք
Կեանք և մահ: Քունն էլ՝ իր աշխարհն ունի,
Մի մեծ պետութիւն, խօլ իրողութեամբ.
Եւ երազները, իրենց ընթացքում
Ունին շունչ և վիշտ և տանջանք և լաց,
Եւ ուրախութեան զգացողութիւն:
Նոքա թողնում են մի կերպ ծանրութիւն
Նոյն իսկ արթնութեան մտքերի վերայ.
Նոքա բառնում են յաճախ ծանրութիւն
Նոյն իսկ արթնութեան մեր վաստակներից:
Նոքա բաժնում են մեր էութիւնը.
Դառնում են իրօք մի մաս մեր անձի
Եւ ժամանակի. նոքա զալիս են
Ջերթ մունետիկներ Յաւիտենութեան.
Նոքա անցնում են իբր ուրուականներ
Անցեալ դարերի. նոքա խօսում են

Իբրև սիրելիներ, նոքա ոյժ ունին,
 Խնդի և վշտի բռնակալութիւն՝
 Մեզ դարձնում են ինչ որ մենք չէինք
 — Այլ ինչ ուզում են, և ցընցում են մեզ
 Անցած բաների մըտապառփերով,
 Եւ անհետացած ուրուականների
 Արհաւիրքներով: — Այդպէս չէ՞ն նոքա:
 — Չէ՞ թէ անցեալը ստուեր է միայն.
 — Ի՞նչ են երազներն. — մըտքի ստեղծումներ:
 Միաբը կարող է և գոյութիւն տալ
 Եւ իր ըստեղծած մոլորակները
 Կարող է լցնել արարածներով
 Աւելի չքնաղ քան երբ և իցէ
 Կեանք են ունեցել. շունչ տալ ձեւերի,
 Որոնք աւելի կարող են ապրել
 Քան որ և իցէ կենդանի մարմին:
 Եւ կամենում եմ յիշել մի տեսիլ,
 Որ երազած եմ գուցէ քունի մէջ.
 Քանզի, ըստ ինքեան, մի մըտածութիւն,
 Քունի մի խօսում՝ ամբողջ տարիներ
 Կարող է գրկել և երկար մի կեանք
 Ամփոփել միայն մի կարճ ժամի մէջ:

II

Տեսայ երկու անձ, ծաղիկ հասակում,
 Կանգնած, մի սիրուն բլրակի վերայ.
 Կանանչ էր բլուրը, և մեղմ գառիվայր,
 Որպէս թէ լինէր վերջին հրուանգան

Իր նըմանների մի երկար շարքի.
 Միայն ծով չը կար էր ըստորոտին.
 Բայց կար շատ շքեղ մի դաշտանեկար
 Եւ անտառների, արտերի ծրփանք.
 Կային և տեղ, տեղ ցըրուած լընակներ.
 Ծուխն օձապըտոյտ վեր էր բարձրանում
 Գեղջուկ հիւղերից: Բլուրի գագաթին
 Ծառերը պըսակ էին բոլորած,
 Ոչ թէ բընութեան քմահաճոյքով
 Այլ մարդու ձեռքով: Այն երկու հոգին,
 Կոյսն ու պատանին, լուռ նայում էին
 Մէկն՝ այն բոլորին որ կար ներքեւում
 Իր պէս հրաշագեղ—իսկ տղան՝ կոյսին.
 Եւ երիտասարդ էին երկուսն էլ.
 Սակայն երկուսից մէկն էր գեղեցիկ.
 Եւ երիտասարդ էին երկուսն էլ,
 Սակայն ոչ նըման իրենց տարիքով:
 Որպէս գեղանի լուսինն անուշիկ
 Որ հորիզոնի եզերքն է հասել,
 Կոյսն էլ հասել էր կընութեան շէմքին:
 Պատանին նուազ ամառ էր տեսել.
 Բայց վաղահաս էր սիրան իր տարիքից.
 Եւ նորա աչքին՝ ամբողջ աշխարհում
 Մի միակ գէմք կար, միակ սիրելի,
 Որ այս րոպէիս ժպտում էր նորան.
 Նա այնքան երկար դիտել էր գէմքն այդ,
 Որ իր հոգու մէջ տպաւորուել էր,

Եւ անջընջելի ժընուս էր այնտեղ:
 Նա առանց կոյսին շնչել չէր կարող.
 Նա էր իր կեանքը, նա էր իր ձայնը:
 Չէր խօսում նրա հետ, այլ սարսըռում էր
 Նորա մէկ բառից. նա էր իր լոյսը.
 Նորա աչքին էր հետեւում իր աչքը,
 Եւ նորանով էր տեսնում սոսկ, և այդ՝
 Գունաւորում էր ամեն առարկայ.
 Չէր ապրում այլեւս սեպհական կեանքով,
 Այլ միայն նրա մէջ. նա էր ովկիանը
 Իր մըտածութեանց գետերի առաջ.
 Ուր որ ամեն բան գտնում էր վախճան:
 Նորա մէկ շեշտից, միակ հըպոմից
 Իր արիւնն առաջ ու յետ էր յորդում,
 Նորա թըշերը փոթորկի նըման
 Գոյն էին փոխում. սիրտն անգէտ էր
 Թէ ինչն էր պատճառ այս իր գալարման:
 Բայց կոյսն անմաս էր այդ ըզգայութեանց.
 Նրա համար չ'էին իր հառաչները.
 Նա մի եղբայր էր, ոչինչ աւելի:
 Եւ այդ շատ բան էր. եղբայր չ'էր տեսել,
 Այլ մանկութիւնից եղբայր անունը,
 Նորան էր տուել.
 Իսկ ինքն էր մի հին և ազնիւ տոհմի
 Միակ ժառանգը: Քաղցր էր պատանուն եղբայր
 անունը,
 Բայց դարձեալ նորան դա չ'էր հաճելի:

Եւ ինչո՞ւ. — մի^աօր՝ եկաւ ժամանակ
 Երբ նա հասկացաւ, երբ կոյսն ըսկսեց
 Ուրիշին սիրել: Այն ըսպէին էլ
 Նա մի ուրիշին տըւել էր սիրտը,
 Եւ այդ բըլուրի գագաթին կանգնած
 Նայում էր հեռուն, տեսնելու համար
 Թէ սիրականի նոյնզն էլ արդեօք
 Նոյնչափ անհամբեր էր որչափ ինքը:

III

Մի փոփոխութիւն եկաւ երազիս
 Պատկերի վերայ. — մի հին դրեակ էր.
 Պարըսպի առաջ կար նըթոյգ սարքած,
 Ներսը, հնադարեան մի դահլիճի մէջ
 Կար նոյն պատանին որ տեսած էի,
 — Մենակ, գունաթափ, երթեկում էր:
 Յետոյ նա նստաւ, առաւ գըրիչը
 Եւ գըրեց բառեր որ ես չ'իմացայ.
 Ապա գըւխն առաւ իր ձեռքերի մէջ
 Եւ ամբողջ մարմնով այնպէս ցընցուեցաւ,
 Որ կարծես տեսդից բըռնուած լինէր.
 Նորից վեր կացաւ, և ատամներով
 Դողահալ ձեռքով պատռեց գըրածը.
 Բայց նորա աչքից արտասուք չ'եկաւ.
 Յետոյ ինքն իրան հանգստացնելով
 Մի կերպ լըջութիւն տըւաւ ձակատին.
 Եւ մինչ խորհում էր, նորից երեաց
 Միենոյն կինը, որին սիրում էր.

Հուրջ էր տիկինը, նաև ժպտադէմ.
Եւ սակայն գիտէր պատանու սէրը.
Գիտէր... — ժարդ դորան շուտ է գիտակցում —
Որ իր պատկերը նորա սրբոյ մէջ
Մըռայլ է ձգել. և նա տեսնում էր
Խեղճի տանջանքը. բայց դեռ բոլորը
Չը գիտէր: Տըղան՝ վեր կացաւ, և պաղ,
Բայց քնքոյշ կերպով բռնեց նրա ձեռքը.
Մի րոպէ նրա երեսի վերայ
Անբացատրելի խոհերի մի զրուակ
Արտագրծուեցաւ. բայց իսկոյն անցաւ
Ինչպէս եկել էր: Նա թողեց ձեռքը
Եւ դանդաղ քայլով դուրս եկաւ սրահից.
Բայց մընաս-բարեւ չէր այդ, և նոքա՝
Երբ բաժանուեցան՝ դեռ ժպտում էին.
Տըղան դուրս եկաւ այն հին դղեակի
Ծանրակուռ դռնից, ձի հեծաւ... գընաց,
Եւ այն տան շէմքին մէկ էլ չերևաց:

IV

Մի փոփոխութիւն եկաւ երազիս
Պատկերի վերայ. նոյն պատանեակը
Զարգացել էր այժմ, տըղամարդ դարձել.
Տաք կլիմաների անապատներում
Նա ստեղծել էր իրեն՝ հայրենիք.
Եւ նորա հոգին ըմպում էր այնտեղ
Վառ արեգակի ճառագայթները:
Շըջապատուած էր օտար և մըռայլ

Կերպարանքներով. նա ինքն էլ այն չէր
Ինչ որ եղել էր, նա թափառում էր
Անվերջ՝ ծովից ծով, ցամաքից ցամաք:
Անթիւ պատկերներ ալիքների պէս
Գրոհ էին տալիս այժմ գէպի ինձ,
Բայց ամենի մէջ նա տեղ էր բըռնում.
Եւ վերջինի մէջ նա ինձ երևաց
Այն ինչ հանգչում էր միջօրեան տօթից
Քանգլած սիւների բեկորների մէջ
Թափուած պատերի հովանու ներքե,
Որոնք աւելի դիմացել էին
Քան թէ անունը կառուցողների:
Քնած էր. իր շուրջ արածում էին
Բազմաթիւ ուղտեր. աղբիւրի ափին
Ագնիւ նըժոյգներ կային կապկապած.
Երկար հագուստով մի մարդ հսկում էր,
Մինչ ննջում էին իր ցեղակիցներն.
Եւ նոցա վերեւ կար կապոյտ երկինք,
Այնպէս ջինջ, անամպ, անբիծ, գեղեցիկ,
Որ Աստուած միայն տեսներ ի էր:

V

Մի փոփոխութիւն եկաւ երազիս
Պատկերի վերայ: Սիրուած տիկինը
Ամուսնացել էր հիմա մէկի հետ,
Որը չէր սիրում նորան ջերմազին.
Եւ նա իր տան մէջ — մայրենի տան մէջ,
(Մզոններ հեռու պանդուխտից, տընից...)

Ապրում էր, պատած իր մանուկներով —
 Տըղերք, աղջիկներ, չքնաղ դէմքերով,
 Բայց տես. երեսին կար թոյրը վշտի.
 Ներքին մաքառման ծանրատիպ թուղալը.
 Եւ աչքն անհանգիստ ցած էր խոնարհուում.
 Կարծես թարթիչքը ծանրացած էին
 Անհեղ արցունքից: — Ի՞նչ էր այդ վիշտը.
 Չէ թէ հասել էր սրտի փափագին.
 Եւ նա, որ նորան տյնքան սիրել էր
 Ներկայ չէր, որ իր մեղսալից լիզմով
 Չար յոյսով, և կամ անգուսպ տխրութեամբ,
 Պղտորէր անբիծ նորա մտքերը:
 Ուրեմն ռւրկից էր այդ սրտի ցաւը.
 Տիկինը երբէք նորան չէր սիրած,
 Ոչ առիթ տըւած, որ այդպէս կարծէ,
 Չէր կարող ուրեմն պանդուխտը լինել
 Պատճառ այն ցաւի, որ նորա հոգին
 Ճարակում էր այժմ. — անցեալի ուրուհի!

VI

Մի փոփոխութիւն եկաւ երազիս
 Պատկերի վերայ: Թափառականը
 Վերադարձել էր. ես տեսայ նորան
 Կանգնած սրբազան խորանի առջև,
 Եւ նորա կողքին մի հարս նազելի:
 Սիրուն էր կոյսը, բայց չէր այդ դէմքը
 Նրա պատանութեան լուսատու աստղը.
 Եւ երբ կանգնած էր խորանի առջև

Նորա ճակատին երևաց կրկին
 Միկնոյն պատկերն, և նոյն սարսուռը,
 Ինչ որ հին սրահի առանձնութեան մէջ,
 Ցնցեց իր կուրծքը. եւ այժմ էլ կրկին,
 Ինչպէս այն ժամում, իր դէմքի վերայ
 Անբացատրելի մտքերի մի ամպ
 Գծադրուեցաւ, և յետոյ անցաւ
 Ինչպէս եկել էր: Նա կանգնեց հանգիստ
 Եւ արտասանեց սրբազան ուխտը
 Բայց իր խօսքերը ինքը չէր լսում:
 Ամէն բան իր շուրջ պտոյտ էր դալիս.
 Նա այժմ չէր տեսնում ինչ որ կայ, ոչ էլ —
 Ինչ պէտք է լինէր. — այլ հին դղեակը,
 Նախկին դահլիճը, ծանօթ սենեակներն,
 Տեղն, օրը, ժամը, արևն ու ստուերը,
 Լճէն, ամէն ինչ որ յարակից էր
 Տեղին ու ժամին, և այն էակին
 Որ իր դժբախտի ճակատագիրն էր
 Բռնորը եկաւ, և արձանացաւ
 Լոյսի և նրա մէջ: Ի՞նչ գործ ունէին
 Նոքա՝ այդ ժամում, այդպիսի տեղում:

VII

Մի փոփոխութիւն եկաւ երազիս
 Պատկերի վերայ: Սիրեցեալ կինը...
 Օհ, նա փոխուած էր, հոգեկան ցաւից.
 Միտքը թռել էր իր բնակարանից.
 Եւ այն աչքերը... չ'ունէին այլևս

Իրենց սեպհական պայծառութիւնը.
Դա մի հայեացք էր ոչ աշխարհային.
Նա դարձել էր այժմ կարծես թագուհին
Փանտաստիկական թագաւորութեան.
Նորա խոհերը չ'էին, եթէ ոչ
Անկապ բաների մի յարակցութիւն.
Ձևեր, էակներ, անշօշափալի,
Այլոց աչերին անտեսանելի,
Ընտանի էին նորա աչքերին.
Եւ այս է ինչ որ մարդիկ կոչում են
Խելացնորութիւն. բայց խելօքները
Ունին աւելի խորունկ խենթութիւն.
Մեղամաղձութեան նայածքը՝ բնածին
Մի պատուհաս է, ի՞նչ է արդեօք այն.
Նա ճշմարտութեան հեռադիտակն է
Որ մերկացնում է հեռաւորութիւնը
Իր ֆանտազիայից. և մօտ է բերում
Մեր աչքին՝ կեանքը՝ իր մերկութեան մէջ
Դարձնելով սառն իրականութիւնը
Դեռ էլ աւելի դառն և իրական:

VIII

Մի փոփոխութիւն եկաւ երազիս
Պատկերի վերայ: Թափառականը
Այժմ մենակ էր ինչպէս անցեալում.
Այն էակները, որոնցով երբեմն
Շրջապատուած էր, չը կային այլևս
Եւ կամ նորա դէմ պայքարում էին:

Նա նշաւակն էր ամէն անէծքի
Եւ հալածանքի, և շրջապատուած
Ոխակալութեամբ և թշնամութեամբ:
Լեզի էր խառնած ամէն բանի մէջ
Որ նորա առաջ դրուում էր, մինչև
Նրման հին դարու Պոնտեան արքային
Նա էլ՝ թոյններից առնում էր սընունդ.
Նոքա չ'ունէին այլևս զօրութիւն
Այլ և մի տեսակ կերակուր էին.
Ապրում էր նրանով, ինչ մահ է այլոց:
Լեռներն էին այժմ իր բարեկամներն.
Աստղերի հետ էր ասուլիս անում
Եւ օրեգրքի կենդանի Ոգու.
Եւ նոքա նորան սովորցնում էին
Իրենց խորհուրդը. և նորա համար
Գիշերի գիրքը լայն բաց էր արուած.
Եւ խոր անդնդից եկող ձայները
Նրան յայտնում էին հըրաշք ու դադանիք
Թող այգպէս լինի:

IX

Երազս անցել էր. չը փոխուեց այլևս.
Շատ զարմանալի մի երազ էր այն,
Որ երկու անբախտ արարածների
Ճակատագիրը այնպէս գծագրեց,
Իրականութեան գրեթէ համաձայն,
Մէկը՝ յանգելով խելացնորութեան
Եւ երկուսն էլ՝ զոհ տարաբախտութեան:

Գ

ՄՄ Հայագիտական գրադարան

MAL031149

